

Hau urte arrano hau

«Hekatonbearen urtea» izenburutu zuen Katixa Agirrek zenbaki honen orain urtebeteko senidea. 241. JAKIN hartan mahaiaren bueltan jarri zituen Itziar Ugartek Edurne Azkarate, Xabier Gantzarain, Katti Pochelu, Castillo Suarez eta Igor Elortza. Kulturaren ikuspegi sistemikoa izan zuten hizketagai, nahitaez, horixe baitzen ikuspegiarik presazkoena. Bertsozale Elkarteko zuzendaritzako kide Elortzak solasaldian esandakoa da azpikoa:

Zer antolakuntza mota geldituko da hau dena erdi txukuntzen denean? Horrekin badugu kezka handia. Herrietako eta herri ekimeneko antolakuntzaz ari naiz [...] Hor ikusten dugu lehen-tasuna 2021erako.

Aterabiderik izan al du 2021ean lehentasun horrek? Goizegi da erantzuteko. Bai eta ez. Erreakzionatzen hasi gara, baina hasi bakarrik. Urte hasiera gogorra izan zen, uda gogorra izan zen, urte amaiera gogorra izan da. Olatuka neurtzen dugu dena, eta balizko finkatze-prozesu baterako harresi bat da hori. 2020an baino 'bertan behera' gutxiago, baina oraindik gehiegitxo, berreskuratze bat egonkortzeko. Ikusi beharko da Bertsozale Elkartek urtero egiten duen datu-bilketan Elortzak aipatutako «herri ekimeneko antolakuntzatik» sortutako saioen kopurua zenbatekoa izan den.

Aurreko hori gutxi ez, eta goazen kezkametroan gora. Zerk mugitzen zizkigun tripak 2020ko martxoa baino lehen? Beñat Gaztelumendik izan zuen 235. JAKINen 2019an bertsolaritzak emandakoari erreparatzeko ardura. *Kontrako eztarritik*-en urtea, hain zuzen ere. Emakumeek bertso-taula gaineko fitxak

mugiarazi zituzten urtea. Horrekin batera, «euskalkirik gabeko bertsolarien» inguruko hausnarketa bat ere badakar Gaztelumendik, Saioa Alkaizaren artikulua bati tiraka. Generoa, hizkuntza. Ez da denbora gehiegi pasa, baina pandemiak ez die argi handirik bota aurretik zetozen kezkei. Zalantza-egoea orokor batek nola ekarriko ditu bada aterabideak?

Itxialdi-garaiaz eta osteko berreskuratze(?) -aldi luzeaz zenbat aldiz esan ez ote den hurrengoa: bizimodu bat bukatu dela, beste bat hasteko ordua dela, aro bati lazoa jarri eta berri bati ekiteko sasoian gaudela. Gure psikologiak berez du plazeboa sortzeko joera, ezta? Buru-osasunaren defentsa mekanismo bat, seguru asko. Nor ez du kontsolatzen berrabiatzearen ideiak?

Kontua da 2020 eta 2021ean, egon, egon garela munduan (geldiago, agian), eta pentsatu egin dugula, eta aldatu egin garela. Ez gara pertsona hobeak (auzo-lotsaz oroitzen dugu itxialdiaren hasierako ideia hura), lehendik zetorren lerro berean jarraitzen dugu, tartean interferentzia gogorrak izan arren. Garai batekoak gara.

«Dena aldatzen da». Oihana Iguaranek aurtengo irailean *Bertsolari* aldizkarian argitaratutako artikulua laburpen traketsa da hau: saio batean, gainditutzat jotako zerbait bota du bertsolari batek. Oihana harritu egin da, mindu baino gehiago. Entzuleek, bertsokideek, teknikariak... ere anomaliatzat hartu dute gertatutakoa. Garai batean normaltzat hartuko zen; gaur egun, ez. Ez gara zerotik hasi, eta gauzak gertatu egin dira bitartean.

Non eseriko gara?

Hitzetik hortzera-k saio bat eskaini dio aurtengo udazkenean, modu aski azertatuan, mahaiaren eta jan-edanaren bueltan egiten den plaza-formatuari. Zergatia garbi dago: apenas antolatu ahal izan ditugu urte eta erdian, faltan sumatzen ditugu bertso-bazkari eta afariak. Bertsotan aritu eta entzuteko

bide-modu zehatz bat ematen duten plaza estimatuak dira. Ez hori bakarrik: kultur-ekitaldi bereziak dira, ludikoetan ludi-koenak, eta bertsolari-entzuleek bertan egoteko era ezberdin bat dute. Arduraduna nor den eta nola antolatzen duen ere kontuan hartu beharra dago. Elortzak kezka adierazitako herri-ekimeneko antolakuntzaren estandarteetako bat izan da plaza-mota hori, betidanik.

Kultur programatzaile 'ofizialena' izan da 2021a: erakundeak, elkarte indartsuak, urteroko hitzordu finkatuak. Bakoitzari berea: ausardia erakutsi dute hainbatek beldurraren elur-bolaren aurrean; eskerrak. Dena dela, programatzaile-moten ezaugarriek neurri batean eraginda, eta osasun-irizpideen mugek neurri handian baldintzatuta, plaza-formatuaren homogeneizazio bat gertatu dela nahiko kontu nabaria da. Antzokiak, aire libreko saio formalak, jaialdiak, bestelako ekitaldiekin lotutakoak... Performancearen parte nola izan, ekitaldiak iraun bitartean nola egon, ikuskizun batean zer gisatara parte hartu, horixe da aldez aurretik zehaztuta etorri zaiguna. Etorkizunean askatzeko moduko korapiloa bakarrik bada, gaitzerdi.

Eta hara non datorren Joanes Illarregi, eta *Bertsolari* aldizkarian uztailaren hondarrean idatzitako artikuluan gogorazten digun, gordin, egin direla beste formatu bateko saioak. Mahai-bueltakoez ari gara. Pozgarria, ados; baina Joanesek ez du artikulua poza adierazteko erabiltzen, COVIDaren krisiari egotzi ezin dakiokeen eta oso aspalditik datorren prekari-tate-giro zehatz bat salatzekeo baizik. Giro noizbehinkakoa izan daiteke, baina mingarria. Ez dadila haria eten, baina ez dadila korapilatu ere.

Saioak zaindu egin behar dira, edozein kultur diziplinatan sartuta dabilenak sinatuko luke hori. Bertsoak antolakuntza-eredu eta antolatzaile-mota ugari ditu, espresio bide moldaerarra izaki. Gorago esan dugu murriztu egin dela aniztasun hori. Airera botatako bala bat da hau: formatuaren homogeneizazio horrekin batera, ez ote den taula gainean ikusi nahi dugun horren dibertsifikazio bat bilatu. 'Bertso-saioa' da oraindik agendan nagusi, baina leku gero eta handiagoa

dute bertso-saio musikatuak, literarioak, antzerkiarekin lotutakoak, kantaldi bereziek. Antolatzaileak gero eta gehiago ez ote duen 'beste zerbait' nahi, zerbait berezia, deigarria. Erreakzio bat izan daiteke: kultur ekitaldi batera joatea bizitza jokoan jartzea zela ematen zuen denbora-tarte batetik gatzotz. Antolatzekotan, egin dezagun zerbait espeziala. Tira, plazak oro har aldatzen aritzearen sintoma izan daiteke, besterik gabe. Ikuspegi kontserbadoreak zenbateraino merezi duen aztertzea eraman gaitzake, eta hori ere ez dago gaizki.

Zalantzondoak

Dena dela, ditxosozko joera gurea (eta ez da maiestatikoa), mugitzen gaituen hori zer eta nagusiki mugimendu-ikuspegiatik aztertzekoa. Harkaitz Zubiriren esanetan, bertso-mundua, zerbait izatekotan, proiektu soziokultural bat da. Bertan parte hartzen dugunon sistema-akatsa da: iritzi bat eskatzen ditudenean, plano irekitik aritzeko joera dugu. Bertsolamintza bezalako foroak salbatzen gaituzte. Planoa ixten dugu bertan, sormena aztertzea jotzen dugu, «benetan axola duenaz» aritzen gara. Ez al dugu hori gutxiegitan egiten?

Beraz, nire buruari jarritako tranpari erantzun beharko. Zeri, nori, nola aritu dira kantuan bertsolariak 2021ean? Zer sortu da? Zer entzun du nola eseri behar duen agindu diogun horrek?

Susmoak besterik ez dira. Bat, nagusia: gero eta ziurtasun gutxiago dugu, edozein gairen aurrean. Bizimodua iraultzen bazaizu, epe motzagora pentsatzen hasten zara, eta pentsatzen duzun horren gainean azpigalderak sortzen dira etengabe. Tira, hor dago testu hau osorik zeharkatzen duen tesia, noski: bizitzarekiko jarrera dudaz busti hori aurretik zetorrela, eta osasun-krisiak bizkortu egin duela, sakonagotu... egiturazko bihurtu?

Ez dakigu gero eta gehiago, baina gero eta informazio gehiago dugu eskura, eta gero eta zailagoa da interesatzen

zaigun horrekin ziur egotea. Interesatzen zaigunarekin, edo benetan eragiten digunarekin. Mugitzen gaituenarekin. Julio Sotok *Naiz-en*, irailaren 10ean, txertoaren aferaz:

Iruditzen zait alde egiten ari garela agian horretatik eta heldu beharko diogula uste dut, ez posizionatzeko, bertsolariak gertatzen ari denari kantatu behar diolako baizik. Une honetan errazago ari gara Afganistani kantatzen txertoaren gaiari buruz baino. Sintomatikoa da hori.

Teknika ugari daude ziurtasun gutxi duzun gai bati buruz kantatzeko, eta bat ez kantatzea da. Hau da, gaia saihestea, edo iskin egitea, zeharka hartzea, ñabarduretan benetako mezua galaraztea. Beste teknika bat, nire ustez onuragarriagoa, benetan ziurtasun gutxi duzula erakustea da. Julio Sotok dio bertsolariak gertuko gaiei heldu behar diela, ez posizionatzeko, benetan gertatzen ari denari kantatzeko baizik. Hor dago gakoa, besteak beste 2017ko Euskal Herriko Txapelketan berpiztutako Bertsolari vs Aktore eztabaida guztiz antzutzen duena, oso garai bateko bihurtu arte. Gertatzen ari denari buruz kantatu, erraza dirudi.

Ez bakarkakoetan bakarrik: gero eta joera zabalduagoa da gai bakoitzari bere konplexuan zukua ateratzea. Saioa Alkaizak, Nafarroako txapela eskutan, pertsonaia bakoitzaren kontraesanak eta kokapena interesatzen zaizkiola esan zuen. Miren Artetxek, Xilabako finalean botatako alerik gogoangarrienean, beste batzuen umea erditu eta entregatu berri duen ama bat aurkeztu zigun, bere buruari sinetsarazten ari zena bere hautua izan zela hori egitea. Tori konplexutasuna. Nola uzten zaitu horrek. Horrela uzten zaitu? Ziur zaude?

Akademia

Ez dago txapelketa bat bezalakorik gauzak astintzeko. Eta udazkenean, baten faltan, hiru izan ditugu. Bertso-eskolak aktibatzeke balio du. Bertsolariak berpizteko ere bai. Belau-naldien xake-taulan posizionamendu berriak asmatzeko. Eta,

azkeneko urratsean, merkatua dago. Ez, kendu merkatua eta jarri plaza aurreko esaldian.

Arreta jartzen dugu denok, tenperatura hartzen diegu herrialdeei, ezinbestean. Txapeldunek agurrak botatzen dituzte, eta elkarriketak egiten dituzte prentsan, eta gauza asko esaten dituzte, ez txapelari buruzkoak bakarrik. Eta batzuetan ematen du hori dela erpina, eta erpina bakarrik dagoela, eta beste guztia bosgarren eta seigarren olatuen artean dagoela, han nonbait, hondoan.

Bertsoaren akademia ez da existitzen, baina inoiz aktibatzen bada, txapelketa-garaian aktibatzen da. Udazken honetan inoiz baino nabariagoa izan da hori. Are hutsago uzten du txapelketa-gabeko-garaia, saio gehien eta (zergatik ez) maila onenekoak sortzen direna. Egiten al diogu behar besteko jarraipenik ‘benetako bertsogintza’ horri, kultur kritikaren ikuspuntutik? Kontzertuen eta liburu-aurrezpenen kronika eta iruzkinak modu jarraituan egiten dira... Guk, lehia-garaian bai; eta bestela?

Lasai, 2022an beste bi txapelketa izango ditugu eta. 🙏

Erreferentziak

Oihana Iguaran: ‘Dena aldatzen da’, *Bertsolari*, 2021-09-21 (www.bertsolari.eus/zortziko-handia/dena-aldatzen-da).

Joanes Illarregi: ‘Beste behin’, *Bertsolari*, 2021-07-28 (www.bertsolari.eus/zortziko-handia/beste-behin).

Julio Sotori elkarriketa, *Naiz*, 2021-09-10 (www.naiz.eus/eu/info/noticia/20210910/une-honetan-errazago-ari-gara-afganistani-kantatzen-txertoaren-gaiari-baino).

Miren Artetxe, Xilabako finalean, buruz buruko kartzelan (<https://bertsoa.eus/bertsokak/20012-buruz-burukoa-kartzela-miren-artetxe>).